

Jakub CZERWONKA* (UMCS w Lublinie, Polska)

Jan Długosz o Husie i jego poglądach

Abstract: The article "John Długosz about Hus and his views" is not limited to the observations of the Polish chronicler about the Czech reformer and his teachings. The article also includes the stages of Poland's relationship with the Czechs in the 15th century. The division was made U. Borkowska and J. Nikodem. The text presents Długosz as a person with a negative attitude to the teachings of John Hus, it was related to the fact that the Czech preacher was considered a heretic. The article presents the events described by Długosz, among others the death of Hus, clashes between the Hussites and the troops of Sigismund of Luxemburg, or the arrival of the Czech legation to King Władysław Jagiełło.

Key words: John Długosz, John Hus, Hussites, views, chronicler, preacher, Hussitism

Streszczenie: Artykuł „Jan Długosz o Husie i jego poglądach” nie ogranicza się jedynie do spostrzeżeń polskiego kronikarza na temat czeskiego reformatora oraz jego nauki. W artykule zawarte są również etapy relacji Polski z Czechami w XV wieku. Podziału dokonała U. Borkowska oraz J. Nikodem. Tekst przedstawia Długosza jako osobę negatywnie nastawioną do nauk Jana Husa, miało to związek z tym, że czeski kaznodzieja uznawany był za heretyka. W artykule przedstawione są wydarzenia opisane przez Długosza m.in. śmierć Husa, starcia husytów z wojskami Zygmunta Luksemburskiego, czy przybycie poselstwa czeskiego do króla Władysława Jagiełły.

Słowa kluczowe: Jan Długosz, Jan Hus, husyci, poglądy, kronikarz, kaznodzieja, husytyzm

Jan Długosz to pochodzący ze średnio zamożnej szlachty polski historyk, kanonik katedry wawelskiej, a także wychowawca synów Kazimierza IV Jagiellończyka. Największym dziełem Długosza są „Roczniki, czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego”. Długosz zaczął pisanie w 1455 roku i kontynuował je aż do śmierci, która miała miejsce w 1480 roku¹. Czerpał informacje z wcześniejszych źródeł. W dziele Jana Długosza, a dokładniej w Księdze XI możemy przeczytać o Janie Husie, a także o samych husytach. Są to głównie osobiste spostrzeżenia autora na temat Czeskiego reformatora, a także jego zwolenników. Nauki Husa były uznawane w ówczesnym świecie za heretyckie i niezgodne z nauką Kościoła, w którym Długosz pełnił wysokie funkcje. J. Nikodem zauważa, że Długosz wpisuje

* jakub.czerwonka97@gmail.com; Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie

¹ POLLAK, WITCZAK, MANIEWSKA, CYBERTOWICZ 1964: 127-136.

relacje polsko-czeskie w czasy husyckich Czech². Jan Długosz jest twórcą dzieł, które są bardzo ważnymi źródłami przedstawiającymi późnośredniowieczną rzeczywistość. Stworzył dzieło dotyczące herbów rycerstwa polskiego, czyli tzw. Klejnoty. Dzieło Długosza, które zawiera najwięcej informacji na temat początków Polski a także przedstawia okoliczności współczesne Długoszowi to „Roczniki, czyli kroniki Sławnego Królestwa Polskiego”³. Kronikarz zakładał, że swoje dzieło tworzy nie tylko ze względu na walory dydaktyczne i naukowe ale także miało sprawować funkcję literatury politycznej⁴.

Zdaniem Urszuli Borkowskiej można wyodrębnić cztery etapy relacji Polski z Czechami w XV wieku⁵. Pierwszy etap to lata 1420-1432⁶. Drugi etap U. Borkowska datuje na lata 1438-1439⁷. Trzeci etap datowany jest na lata 1457-1471⁸. Ostatni etap datowany jest przez U. Borkowską na lata 1471-1479⁹. Inne daty etapów natomiast proponuje J. Nikodem. Pierwszy etap zamyka rok później, bo w 1433 roku¹⁰. Drugi etap przesuwa na lata 1434-1440¹¹. Trzeci etap to lata 1451-1457¹², jako opis stosunków polsko-czeskich zestawionych z problemem krzyżackim. W stosunku do czwartego etapu, J. Nikodem zgadza się z U. Borkowską.

Już na początku relacji o husytach, Jan Długosz przedstawia Jana Husa, jako heretyka, który przesiąknięty jest nauką Johna Wiklefa. Należy zauważyć jednak, że Długosz wskazuje na to iż Hus to inteligentny oraz dobry mówca, dzięki czemu czeski reformator nie miał problemu aby głosić z powodzeniem swoich nauk „Jan Hus przesiąknięty już od dawna fałszywą nauką uczniów Wiklefa [...] Ponieważ odznaczał

² NIKODEM 2016: 169-170.

³ WĘCOWSKI 2014: 108-109.

⁴ WĘCOWSKI 2014: 110.

⁵ BORKOWSKA 1983: 160.

⁶ W 1420 roku Czesi zaproponowali Władysławowi Jagielle tron Królestwa Czeskiego. Data kończąca pierwszy etap 1432 rok, w którym czeskie poselstwo oferowało pomoc zbrojną przeciwko Krzyżakom Jagielle ramy czasowe z przekazu Jana Długosza, (Jan Długosz, Księga XI, s. 145 oraz Księga XI-XII, s. 69).

⁷ Etap drugi rozpoczyna się w 1438 roku – odbyła się elekcja małoletniego Kazimierza Jagiellończyka na tron czeski. Kończy się w 1439 roku, czyli zakończeniem konfliktu o tron czeski.

⁸ Lata 1457-1471 to czas od śmierci Władysława Pogrobowca do śmierci Jerzego z Podiebradów. BORKOWSKA 1983: 160.

⁹ Ramy czasowe ostatniego etapu wyodrębnionego przez U. Borkowską (BORKOWSKA 1983: 160) to walki polsko-węgierskie o tron czeski.

¹⁰ Jest to data wspólnej polsko-husyckiej wyprawy przeciwko Zakonowi Krzyżackiemu. NIKODEM 2016: 169.

¹¹ Daty drugiego etapu zaproponowane przez J. Nikodema (NIKODEM 2016: 169-170) to 1434- śmierć Władysława Jagiełły, sugeruje się on Janem Długoszem, że zaczęto w tym roku realizować jedną z dwóch koncepcji przejścia spuścizny po Luksemburgach a data końcowa rok 1440 to czas gdy umocniła się pozycja Jerzego z Podiebradów.

¹² Ramy czasowe etapu, które zaproponował J. Nikodem jest argumentowany tym, że Długosz w tym okresie przedstawił skrótowo stosunki polsko-czeskie z perspektywy problemu krzyżackiego. NIKODEM 2016: 170.

się inteligencją i darem wymowy, raz po raz przeciwstawiał się biegłym w sztuce rozumowania, lubił obce poglądy [...]”¹³. Długosz zauważa, że Hus był przeciwnikiem Niemców, których polski kronikarz nazywa Krzyżakami¹⁴. Długosz określa nauki głoszone przez Husa jako „błędne nauki angielskie”¹⁵, wspomina o tym, że Jan Hus miał wielu zwolenników wśród duchownych „Miał Jan wielu zwolenników w sferach duchownych. Wszyscy oni zadłużeni, byli znani ze zbrodni i buntów i mieli nadzieję dzięki nowym układom uniknąć zasłużonej kary.”¹⁶ Według Długosza, zwolennikami Husa byli też uczeni, którzy nie zrobili kariery w Kościele. Nauki głoszone przez Husa, Polski kronikarz porównuje do poglądów Waldensów „[...] Ci zatem, przyłączywszy się do sekty i niedorzecznych poglądów Waldensów, zaczęli ujadać na wszystkich duchownych.”¹⁷. Długosz odnosi się również do założeń husytyzmu „Dogmaty tej zgubnej i szkodliwej sekty są następujące: Kościół rzymski jest równy innym biskupstwom. Między kapłanami nie ma żadnej różnicy. Kapłan nie stawia wyżej stanowisko ale zasługi, jakich w życiu dokonał. Dusze, które opuszczają ciała, zostają pogrążone w wiecznych mękach, albo osiągają wieczną radość. Ognia czyścowego nie ma nigdzie. Próżną jest rzeczą modlić się do umarłych. Jest to wynalazek chciwych kapłanów. Obrazy Boga i świętych należy zniszczyć. Poświęcanie wody i palm należy wyśmiać. Zakony żebracze wynalazły złe duchy [...]”¹⁸. Długosz w swojej kronice opisuje również konflikt Jana Husa z arcybiskupem praskim Zbynkem. Arcybiskupa przedstawia, jako osobę odważną, rozsądną z pochodzeniem szlacheckim. Polski kronikarz przedstawia decyzję arcybiskupa praskiego o spaleniu dzieł Wiklefa, oraz mówi o nałożonym przez Zbynka zakazie głoszenia kazań przez czeskiego reformatora.

Długosz przedstawił nam poczynania Husa podczas pobytu w swojej rodzinnej wsi „Ten wyjechawszy z Pragi, w swojej rodzinnej wsi lżył papieża i innych biskupów, nauczając lud rzeczy niewartych opowiadania i twierdząc, że dziesięciny należy dawać kapłanom nie inaczej jak jałmużnę.” Zauważyć w tym opisie można negatywny stosunek Długosza do nauk głoszonych przez Husa, w stwierdzeniu „[...] nauczając lud rzeczy niewartych opowiadania [...]”¹⁹. W swoim dziele Długosz wskazuje na to, jakoby król czeski Wacław IV nie dostrzegał zagrożenia ze strony głoszonych przez heretyków nauk „Arcybiskup zaś praski Zbigniew Zbinko nie widząc żadnego oparcia przeciw szerzącemu się złu w królu Wacławie, jako że ten gnuśniejąc w bezczynności pozwalał, że heretycy napadali bezkarnie na niego i jego królestwo

¹³ Długosz: 48.

¹⁴ Długosz: 48-49.

¹⁵ Długosz: 49.

¹⁶ Długosz: 49.

¹⁷ Długosz: 49.

¹⁸ Długosz: 49-50.

¹⁹ Długosz: 50.

[...]”²⁰. Negatywny obraz króla czeskiego przedstawiony przez polskiego kronikarza wynikać może z relacji polsko-czeskich jakie wówczas panowały.

Długosz w swoim dziele opisuje śmierć Husa, a także los jaki spotkał jego szczątki po śmierci. Wspomina też o wcześniej już wspomnianym Hieronimie z Pragi, który podzielił los czeskiego reformatora. Polskiego kronikarza zaskakuje fakt wynoszenia Jana Husa na ołtarze przez Czechów, pomimo że był on heretykiem potępionym przez Kościół. Zarzuca po raz kolejny Husowi, że „[...]zbeszcześcił ich sławny naród i Królestwo [...]”²¹. Długosz kontynuuje wywód na temat Czechów, mówi, że świętego Hieronima czczą jako męczennika²², a gdy usłyszeli co stało się w Konstancji z Husem i Hieronimem urządzili zjazd, a także postanowili oddawać hołd pamięci dwóm spalonym Czechom. W kronice znajduje się również opis próby zawarcia porozumienia między Czechami a Zygmuntem Luksemburskim, lecz cesarz stawiał warunki nie do przyjęcia przez poselstwo²³. Żądał między innymi wyburzenia części muru Pragi aby wkroczyć do miasta jako zdobywca, złożenia całej broni jaką dysponuje miasto i zdeponowanie jej w zamku a także aby jednego z mieszczan praskich, który był husytą przeciągnąć końmi po rynku Wrocławia. Decyzja cesarza opisana przez Długosza, a której świadkami byli posłowie czescy nie pomogła Zygmunтови Luksemburskiemu w przejściu władzy w Królestwie Czeskim „Nadto ostatniego lutego skazał na ścięcie dwudziestu trzech znaczniejszych mieszczan wrocławskich, którzy przed kilkoma laty z zawiści i niechęci skazali na ścięcie swoich rajców wrocławskich, mimo że dobrze zarządzali majątkiem miejskim.”²⁴. Wydarzenia te doprowadziły do zerwania pertraktacji posłów Czeskich z cesarzem. Długosz podkreśla zasięg buntu przeciwko Zygmunтови Luksemburskiego „Na znak buntu także wszyscy bez wyjątku spośród panów czeskich, zwolennicy sojuszu z nim i noszący jego sztandar zrywają z nim i na jego znak buntu odsyłają mu symbol: smoka na wielkim krzyżu, a wielka liczba odgraża się nadto w otwartym liście.”²⁵.

Jan Długosz opisuje wydarzenia po śmierci Wacława IV w Czechach. Przedstawiał sytuację w Królestwie Czeskim po przejściu wojsk Zygmunta Luksemburczyka oraz sytuacji w jakiej znaleźli się mieszkańcy Pragi pod przywództwem Jana Žižki „Przebywający w Pradze Jan Žižka za radą swoich kapłanów zaczął burzyć wszystkie kościoły, które były pod wezwaniem świętych. Mówili bowiem, że nie godzi się poświęcać świątyń nikomu jak tylko Bogu. Stąd za jednym zamachem zburzono wiele klasztorów i sławnych kościołów. [...] A kiedy zdobywał świątynie i miejsca zajęte przez wiernych, palił na stosie albo zabijał

²⁰ Długosz: 51.

²¹ Długosz: 60.

²² Długosz: 60.

²³ Długosz: 145.

²⁴ Długosz: 132.

²⁵ Długosz: 132.

mieczem kapłanów i lud, mężczyzn i kobiety nawet z dziećmi.”²⁶. Idąc za stwierdzeniem Jarosława Nikodema o tym, że Długosz przez cały czas opisywał husytyzm jako chorobę, którą były umownie zarażone całe Czechy, co powodowało niszczenie ich od wewnątrz. Uważał również, że husytyzm był zagrożeniem dla „zdrowych organizmów”, w tym dla Królestwa Polskiego i Polaków²⁷. Ta Długosza była spowodowana krytycyzmem wobec Husa i husytów.

W źródle jakim są Kroniki Jana Długosza odnaleźć można relację przybycia poselstwa Czeskiego do króla Władysława Jagiełły. Przedstawiciele czescy przybyli z propozycją objęcia przez króla polskiego tronu czeskiego. Uznali, że Luksemburczyk nie jest odpowiednią osobą aby zasiadać na tronie czeskim oraz powinien być uznany za wroga Królestwa. Jedynym warunkiem była możliwość wyznawania swojej wiary przez wyznawców husytyzmu²⁸. Posłowie przestrzegali króla polskiego przed cesarzem, uważali, że gdy zawładnie lub zniszczy Królestwo Czeskie to jego kolejnym celem będzie Królestwo Polskie. Posłowie próbowali przedstawić cesarza w negatywnym świetle, próbując przypomnieć Władysławowi Jagielle o tym, że Zygmunt Luksemburski stał po stronie Zakonu Krzyżackiego a także, że cesarz podburza Krzyżaków przeciw Królowi Polskiemu²⁹.

Część poselstwa została wysłana na Litwę do Witolda aby przekazać mu ofertę przejęcia władzy w Królestwie Czeskim, przez, Ci którzy zostali przebywali w Niepołomicach. W samym Królestwie Czeskim nie brakowało przeciwników poselstwa. Miedzy innymi jednym z przeciwników był Jan Žižka wraz ze swoim stronnictwem. Twierdził on, że ludzie wolni nie potrzebują władcy. Długosz przedstawia pogląd Žižki na temat władzy. Według jednego z husyckich przywódców, ludzie wolni powinni żyć swobodnie bez władzy królewskiej czy też książęcej, a według niego posłuszeństwo powinno być skierowane jedynie w stronę prawa³⁰. Według Długosza, Žižka poprzez swoje wypowiedzi manipulował ludźmi aby przejąć najwyższą władzę w Czechach³¹. Należy zwrócić uwagę na przetoczony przez Długosza list papieża Marcina V do króla Władysława Jagiełły i kniazia Witolda, w którym nakłaniał ich do wypowiedzenia wojny Czechom. Opisuje on jakie przedsięwzięcia podjął papież aby przekonać Jagiełłę i Witolda do wystąpienia przeciwko husyckim Czechom. Poselstwa przybywające ze Stolicy Apostolskiej z Andrzejem z Konstantynopola³² na czele. Zaproponowano wtedy polskiemu władcy liczne dary a także wsparcie.

²⁶ Długosz: 144.

²⁷ NIKODEM 2016: 170.

²⁸ Długosz: 145-146.

²⁹ Długosz: 146.

³⁰ Długosz: 146.

³¹ Długosz: 146.

³² Andrzej Chryzoberges lub Chrysoberges, także Andrzej z Rodos, Andrzej z Konstantynopola albo Andrzej z Pery (zm. 1451 lub 1456) – dominikanin, teolog bizantyński. Andrzej

J. Nikodem zauważa, że etapy wyszczególnione, o których była już mowa w tekście o relacjach polsko-czeskich różnią się w narracji polskiego kronikarza. Zależne było to często od dostępności materiałów jakimi dysponować mógł Długosz³³. Zależało to też niekiedy od sytuacji w jakiej się znajdował sam autor kronik, ponieważ w kilku wydarzeniach brał czynny udział jako poseł królewski³⁴. Opis relacji polsko-czeskich zależał też w dużej mierze od władcy jaki panował w Czechach. Gdy mowa była o Zygmuncie Luksemburskim, który był wrogiem Królestwa Polskiego oraz uznawany był za władcę sprzyjającego Zakonowi Krzyżackiemu. Obraz ten zmienia się z uzyskaniem tytułu cesarskiego przez Luksemburczyka, lecz dalej Długosz zarzuca mu rozszerzenie się husytyzmu w Czechach³⁵. J. Nikodem wskazuje za U. Borkowską, że gdy Długosz wypowiada się o Jerzym z Podiebradów³⁶, był on krytykowany przez polskiego kronikarza, który ukazywał go jako ukrytego wroga Polski. J. Nikodem w swojej pracy pisze, że według Jana Długosza, Władysław Jagiełło nie posiadał prawa do tronu czeskiego³⁷. Według dziejopisarza, Kazimierz Jagiellończyk w 1438 roku również nie miał prawa do tronu czeskiego, ponieważ ten zaproponowali mu husyci, a także dlatego, że Czesi mieli legalnego władcę w osobie Albrechta II³⁸. Gdy Długosz opisywał zgodzenie się Witolda o przejęcie tronu

Chryzoberges był młodszym bratem Maksyma Chryzobergesa, i podobnie jak brat dominikaninem. Pochodził z greckiej rodziny prawosławnej. Po nawróceniu wstąpił do klasztoru dominikanów w Pera, na przedmieściu Konstantynopola. Około 1410 roku był nauczycielem filozofii w Padwie, później studiował tam teologię. Był tłumaczem języka greckiego na soborze w Konstancji (1414-1418). W 1425 roku został legatem papieskim przy dworze bizantyńskim i biskupem Sutri, biskupstwa jednak nie objął. W 1426 roku został generalnym wikarym dominikańskim na Bizancjum i Polskę. W latach 1428-1429 przebywał w Polsce, prawdopodobnie w celu skłonienia króla polskiego Władysława Jagiełły do wojny z husytami. W tym czasie znalazł się też na liście profesorów Akademii Krakowskiej. HRYNIEWICZ 1985: 339.

³³ NIKODEM 2016: 170.

³⁴ NIKODEM 2016: 171.

³⁵ NIKODEM 2016: 171.

³⁶ Jerzy z Podiebradów (cz. *Jiří z Kunštátu a Poděbrad*) (ur. 6 kwietnia 1420 w Podiebradach, zm. 22 marca 1471 w Pradze) – król Czech w latach 1458-1471. Był pierwszym w historii królem państwa europejskiego, który odrzucił wiarę katolicką (przyjął nauki Jana Husa). W 1457 król Władysław nagle zmarł, a opinia publiczna oskarżała Podiebrada o otrucie go. 27 lutego 1458 czescy właściciele ziemscy jednomyślnie wybrali Jerzego na króla – poparli go nawet zwolennicy Austriaków, nie chcąc sprzeciwiać się powszechnemu ruchowi, dążącemu do wyboru monarchy z ich własnego kraju.

³⁷ NIKODEM 2016: 172.

³⁸ Albert II Habsburg (Austriacki) (ur. 16 sierpnia 1397, zm. 27 października 1439 w Neszmély, Węgry) – książę Austrii od 1404 (jako Albrecht V), margrabia Moraw od 1423, król Niemiec, Czech (jako Albrecht I), Węgier i Chorwacji oraz książę Luksemburga. Syn Albrechta IV Habsburga i Joanny Zofii Bawarskiej z rodu Wittelsbachów. Ojciec Władysława Pogrobowca, który odziedziczył po nim tron czeski oraz "matki królów", Elżbiety Rakuszaneki, żony króla polskiego Kazimierza Jagiellończyka.- https://pl.wikipedia.org/wiki/Albrecht_II_Habsburg [dostęp 04.05.2019].

w Czechach to podkreślał rolę tego wydarzenia jako nawracającą Czechy z husytyzmu wtórnie na katolicyzm³⁹. Długosz opisuje również wyjazd księcia Zygmunta Korybuta⁴⁰ do Czech gdzie ten, aby zjednać sobie Czechów, przyjął komunię pod dwiema postaciami⁴¹. W dziele polskiego kronikarza znajdują się negatywne przedstawienia husytów oraz związane z ich działaniami wydarzenia. Jednym z przykładów jest krótki opis spalenia Złotoryi przez Czechów⁴². Kolejnym opisem jest spustoszenie Śląska. Polski kronikarz wskazuje, że najazd na Śląsk przez husytów jest karą na książętach śląskich za pomoc elektorom cesarskim⁴³. Poza wymienionymi powyżej opisami, które przedstawiają Czechów jako mściwych najeźdźców, którzy pustoszą ziemię swoich wrogów, w kronice znajduje się jeszcze kilka opisów najazdów husytów, głównie na Śląsk⁴⁴. Jarosław Nikodem zauważa, że według opinii Długosza, nie tylko husyci zasługiwali na słowa krytyki. Nieprzychylnie kronikarz przedstawia też Polaków, którzy udali się z Zygmuntem Korybutowiczem do Czech, przedstawił ich jako rycerzy, którzy utracili swój majątek, byli dłużnikami lub ciążyły na nich wyroki sądowe. Jednakże Jan Długosz nie wymienia ich z imienia „[...] Zgromadziwszy zatem w dzień Zielonych Świątek liczną gromadę Polaków, którzy albo roztrwonili swoje dobra po ojcach, albo zostali skazani wyrokiem sądów, albo byli gnębieni długami, udaje się do Czech i wtedy wreszcie, aby łatwiej zdobyć rządy nad Królestwem Czeskim zaczął on sam i jego ludzie przyjmować Komunię pod obydwoma postaciami, co dawniej uważał za praktykę heretycką i sprzyjać innym szkodliwym i błędnym naukom czeskim”⁴⁵.

W księdze XII, Długosz niejako wraca do sprawy herezji w Czechach. Gdy opisuje podstępne zachowanie króla czeskiego; Jerzego. Jest to opis przejęcia władzy przez wcześniej wymienianego już Jerzego z Podiebradów. Obraz relacji polsko-czeskich przedstawiony przez kronikarza pokazuje nam zawilość tych kontaktów. Uwidacznia się podział na pozytywne katolickie Polaków i negatywne husyckie Czechów. Według J. Nikodema, sposób przedstawienia relacji polsko-czeskich przez Długosza nie odbiega niczym od przedstawionych przez niego opisów kontaktów Królestwa Polskiego z innymi państwami sąsiadującymi⁴⁶.

³⁹ NIKODEM 2016: 174.

⁴⁰ Zygmunt Korybutowicz, *Zygmunt Korybut* (ur. ok. 1395?, zm. wrzesień 1435) – książę litewski, syn Korybuta Olgierdowicza, bratanek Władysława Jagiełły, pretendent do korony czeskiej. - https://pl.wikipedia.org/wiki/Zygmunt_Korybutowicz [dostęp 04.05.2019].

⁴¹ Długosz: 216.

⁴² Długosz: 242-243.

⁴³ Długosz: 246.

⁴⁴ Długosz: 337.

⁴⁵ Długosz: 216-217.

⁴⁶ NIKODEM 2016: 182.

Bibliografia

Źródła

Długosz J. (1985) *Roczniki, czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego Księga XI, Księga XII*, red. GAWĘDA S., KAMIŃSKI A., KOWALCZYK M., KOZŁOWSKA-BUDKOWA Z., MIKUCKI S., PERZANOWSKI Z., PIERADZKA K., PLEZIA M., TURKOWSKA D., SEMKOWICZ-ZAREMBINA W., Warszawa 1985.

Opracowania

BORKOWSKA U. (1983) *Treści ideowe w dziełach Jana Długosza*, Lublin.

HRYNIEWICZ W. (1985) ‘Chryzoberges Manuel’, w: *Encyklopedia katolicka. T. 3*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, s. 339.

NIKODEM J. (2016) ‘Jan Długosz o stosunkach polsko-czeskich w czasach husyckich’, w: *Jan Długosz (1415-1480) Życie i dzieła*, red. KORCZAK L., KOWALSKI M. D., WĘCOWSKI P., Kraków.

POLLAK R, WITCZAK T., MANIEWSKA D., CYBERTOWICZ J., (1964) *Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korybut”, Tom 2 piśmiennictwo staropolskie*, Warszawa.

WĘCOWSKI P. (2014) *Początki Polski w pamięci historycznej późnego średniowiecza*, Kraków.